

УДК 334.7:379.85

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ

Жеребило Ірина Владиславівна,
кандидат філософських наук, доцент,
директор Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
ORCID ID: 0000-002-3147-9590

Анотація. Розкрито проблему масової міграції трудових ресурсів з України за кордон в умовах сучасних реформ, які супроводжуються високим рівнем безробіття, посиленням соціальної напруги і зростанням диференціації рівня життя населення. Досліджено особливості міграції трудових ресурсів в інші країни і виявлено чинники, які стимулюють цей процес в Україні. Акцентовано на проблемі міграції висококваліфікованих кадрів та обґрунтовано різницю цілей і причин виїзду високо- та низькокваліфікованих кадрів. У першому варіанті це перспектива користування якісними інституціями, кар'єрного розвитку і відчуття безпеки; у другому — заробіток. Визначено та охарактеризовано основні тенденції, характерні процесові зовнішньої трудової міграції з України в умовах сьогодення. Серед результатів особливостей міграції українців за кордон упродовж останніх років визначено такі: переважна більшість мігрантів — це представники найпростіших професій і кваліфіковані працівники з інструментом; існує активна участь молоді в міграційних процесах і зростання ризику їх неповоротності у зв'язку з відсутністю та низькою сформованістю низки соціальних зв'язків. Сьогодні спостерігається зниження строку перебування мігрантів за кордоном. Це свідчить про зростання циркулярної міграції та знову акцентує на проблемі неефективності політики у сфері зайнятості в Україні.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція, трудові мігранти, кваліфікаційно-професійні характеристики, мотиви міграції.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 10.

FEATURES OF LABOR MOBILITY OF THE DOMESTIC LABOR MARKET IN THE CONTEXT OF MODERN REFORMS

Zherebylo I.,
Ph. D. in Philosophical Sciences, Associate Professor,
Director of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
ORCID ID: 0000-002-3147-9590

Abstract. The article deals with the problem of mass migration of labor resources from Ukraine abroad in the context of modern reforms, which are accompanied by high unemployment, increased social tension and increased differentiation in the standard of living of the population. The peculiarities of labor migration to other countries have been investigated and the factors that stimulate this process in Ukraine have been identified. The problem of migration of highly skilled personnel is emphasized and the difference of goals and reasons for leaving of highly skilled and low skilled personnel is substantiated. In the first case, it is the prospect of using quality institutions, career development and a sense of security; the second is earnings. The main tendencies that characterize the process of external labor migration from Ukraine under the present conditions are identified and characterized. Among the results of the migration patterns of Ukrainians abroad in recent years are the following: the vast majority of migrants are representatives of the most simple professions and skilled workers with the tool; there is an active involvement of young people in migration processes and an increased risk of non-return due to the lack and low level of social networking. Today, there is a decrease in the length of stay of migrants abroad. This demonstrates the growth of circular migration and re-emphasizes the problem of employment policy inefficiency in Ukraine. To overcome these obstacles, it is first necessary to make systemic changes in the field of training and improve the quality of education, as well as to ensure the attractiveness of certain professions through increased wages. Therefore, we need a new look at the education system in Ukraine and the formation of the relationship between the development of education and the labor market, bringing them into line with the needs of the economy.

Keywords: external labor migration, labor migrants, qualification and professional characteristics, motives for migration.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 10.

JEL Classification J6

ОСОБЕННОСТИ ТРУДОВОЙ МОБИЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА ТРУДА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ РЕФОРМ

Жеребило Ирина Владиславовна,
кандидат философских наук, доцент,
директор Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
ORCID ID: 0000-002-3147-9590

Аннотация. Раскрыто проблему массовой миграции трудовых ресурсов из Украины за границу в условиях современных реформ, которые сопровождаются высоким уровнем безработицы, усилением социальной напряженности и ростом дифференциации уровня жизни населения. Исследованы особенности миграции трудовых ресурсов в другие страны и выявлены факторы, которые стимулируют этот процесс в Украине. Акцентируется на проблеме миграции высококвалифицированных кадров и обоснованно разницу целей и причин выезда высоко- и низкоквалифицированных кадров. В первом случае это перспектива пользования качественными институтами, карьерного развития и ощущение безопасности; во втором — заработок. Определены и охарактеризованы основные тенденции, характерные для процесса внешней трудовой миграции из Украины в сегодняшних условиях. Среди результатов особенностей миграции украинцев за границу в последние годы определены следующие: подавляющее большинство мигрантов — это представители самых простых профессий и квалифицированные работники с инструментом; существует активное участие молодежи в миграционных процессах и рост риска их невозврата в связи с отсутствием и низкой сформированности ряда социальных связей. Сегодня наблюдается снижение срока пребывания мигрантов за рубежом. Это свидетельствует о росте циркулярной миграции и снова акцентирует внимание на проблеме неэффективности политики в сфере занятости в Украине.

Ключевые слова: внешняя трудовая миграция, трудовые мигранты, квалификационно-профессиональные характеристики, мотивы миграции.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. Високий рівень безробіття в Україні є наслідком посилення соціальної напруги і диференціації рівня життя населення, загострення криміногенної ситуації, падіння трудової активності тощо. Основними причинами ситуації, що склалася, є неефективність використання робочої сили і відсутність таких соціально-економічних умов, які б забезпечили застосування навичок працівників за порівняно високу оплату у продуктивній роботі. Типовими для нашої держави є ситуація зростання невідповідності між фактичною професійною і кваліфікаційною структурами пропозиції трудових ресурсів та потребою в робочій силі, а також проблема високої питомої ваги безробітних із вищою освітою. Непопулярність через низький рівень оплати праці професії вчителів, викладачів, лікарів та іншого медичного персоналу, працівників культури, спорту та інших професій супроводжується посиленням масової міграції трудових ресурсів за кордон.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Окреслена тематика виступає предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, теоретичні основи явища зовнішньої трудової міграції закладено в наукових дослідженнях Е. Лібанової, С. Пирожкова, О. Піскуна, О. Скрипнюка, В. Устименка, М. Шульги, Н. Хамітова, у працях А. Гайдуцького, Г. Краєвської, І. Кукурудзи, Г. Краєвської, О. Макарової. Приділено увагу обґрунтуванню потреби формування територіальної схеми збереження і створення робочих місць України в умовах становлення нових

форм зайнятості населення та пошуку стратегічних орієнтирів подальшого розвитку людського потенціалу в державі присвячено ґрунтовне дослідження У. Садової. Дослідження новітніх проявів впливу репресивності економіки на функціонування національного ринку праці та встановлення взаємозв'язку між свободою ринку праці з процесами трудової міграції і формуванням середнього класу в Україні обговорюється у працях Л. Семів. Міжнародна трудова міграція є предметом наукових пошуків О. Грішнєвої, О. Позняк, О. Малиновської, В. Саріогло та ін. Водночас систематизація наукового доробку з досліджуваної проблематики свідчить про те, що питання трудової мобільності вітчизняного ринку праці в умовах сучасних реформ потребують додаткового вивчення.

Метою статті є аналіз тенденцій і визначення ключових проблем зовнішньої трудової міграції українців в умовах сучасних реформ.

Результати дослідження. Проведені дослідження засвідчують, що сьогодні Україна характеризується як донор (країна-експортер) робочої сили в Європу. Проте визначення точної чисельності трудових мігрантів, які виїхали з України в пошуках роботи, надто складно. За даними представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, чисельність трудових мігрантів з України становить близько 700 тисяч осіб [4]. Разом з тим у цьому переліку не враховано:

1) представників циркулярної трудової міграції [передбачає виїзд на роботу на короткий строк (кілька

тижнів чи місяців), які часто здійснюють такі подорожі декілька разів на рік (за проведеними підрахунками, обсяг постійної трудової міграції нараховує 1,5—3 млн осіб [5; 7]);

2) нелегальних трудових мігрантів. Відтак, за приблизними підрахунками, чисельність трудових мігрантів, які виїжджають з України за кордон у пошуках роботи, становить близько 3,5—4 млн осіб. Це вказує на відсутність у країні майже 10 % від загальної чисель-

ності населення, або 25 % працездатного населення [3; 5; 7].

Оскільки точних даних про обсяги зовнішньої трудової міграції немає, оцінити обсяги міграції з України можна на основі аналізу даних Державної прикордонної служби України про факти перетину державного кордону та визначення показника нетто-виїзду (показує кількість осіб, які виїжджають, проте не повертаються) (рис. 1).

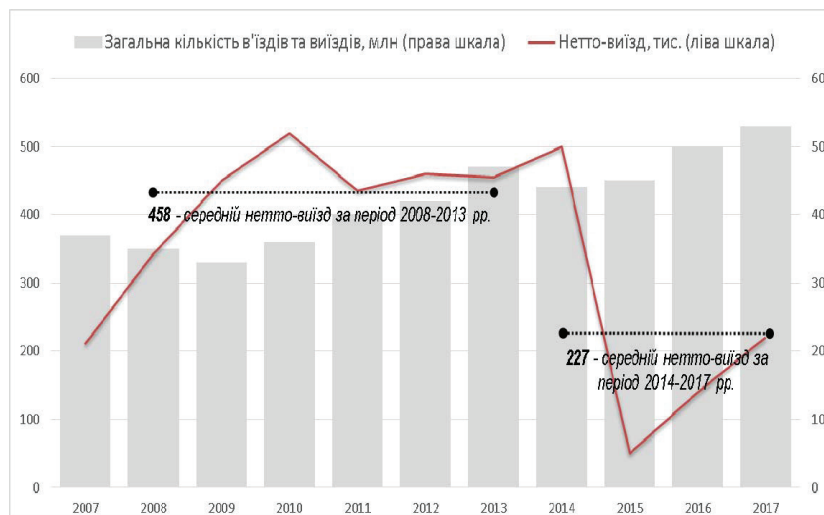

Рис. 1. Динаміка нетто-виїзду осіб з України, 2007—2017 рр.

Примітка. Складено за використанням даних Міжнародної організації з міграції Агенства ООН з питань міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua>.

З наведеної інформації прослідковується тенденція зростання перетину кордону України з 2014 року і збільшення чисельності осіб, які, виїжджаючи за кордон, не повертаються, удвічі. Проте аналіз динаміки показника впродовж тривалого періоду вказує на зменшення чисельності таких осіб. Якщо в періоді 2008—2013 рр. середній показник нетто-виїзду становив 458 тисяч осіб на рік, то в період 2014—2017 рр. — 227 тисяч осіб. При цьому в період 2014—2015 рр. в Україні спостерігалася хвиля виїздів на навчання і вимушених переселенців з Донбасу і Криму, серед яких були і ті, хто виїжджав до інших країн.

За результатами обстеження домогосподарств 2015 року Міжнародною організацією з міграції, більшість мігрантів з України — це трудові мігранти (88 %), 5 % — особи, які виїжджають на навчання, і 4 % — для возз'єднання з родиною чи з інших причин [10].

Проведене дослідження особливостей міграції українців за кордон впродовж останніх років дає змогу дійти таких висновків (рис. 2).

1. Аналіз розподілу трудових мігрантів за професійними групами і його порівняння зі структурою зайнятого населення в Україні свідчить про те, що переважна більшість мігрантів — це представники найпростіших професій і кваліфіковані працівники з інструментом (67,5 % у період 2015—2017 рр.). Основною сферою зайнятості вітчизняних мігрантів за кордоном є будівництво (серед чоловіків), праця

в домашніх господарствах (серед жінок) і робота у сфері послуг і сільському господарстві (серед представників циркулярної міграції). Перераховані сфери зайнятості не потребують висококваліфікованої робочої сили, з чого можна зауважити, що у своїй більшості мігранти з України не шукають роботу, яка б відповідала їхньому кваліфікаційному рівню. Серед мігрантів немає представників професійної групи «законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери», а група «професіонали, фахівці, технічні службовці» налічує 9,1 % від загальної чисельності осіб, які мігрують. Порівнюючи дані періоду 2015—2017 рр. з періодом 2010—2012 рр., можна зауважити зниження питомої ваги представників цієї професійної групи у складі мігрантів, що є позитивним аспектом, оскільки відбувається поступове зниження відпливу висококваліфікованих кадрів з України.

Разом з тим, аналізуючи особливості міграції саме висококваліфікованих кадрів, слід зауважити, що: 1) основними причинами виїзду за межі України є перспектива користування якісними інституціями (школами, лікарнями), кар'єрного розвитку і відчуття безпеки (в той час як для низькокваліфікованих кадрів метою міграції є заробіток); 2) характерною особливістю міграції за кордон є спільний виїзд із сім'єю (для прикладу, 57 % ІТ-спеціалістів, які виїжджають за кордон, мігрували одразу із сім'єю, ще 30 % перевезли родину після власного переїзду) [6; 8—10].

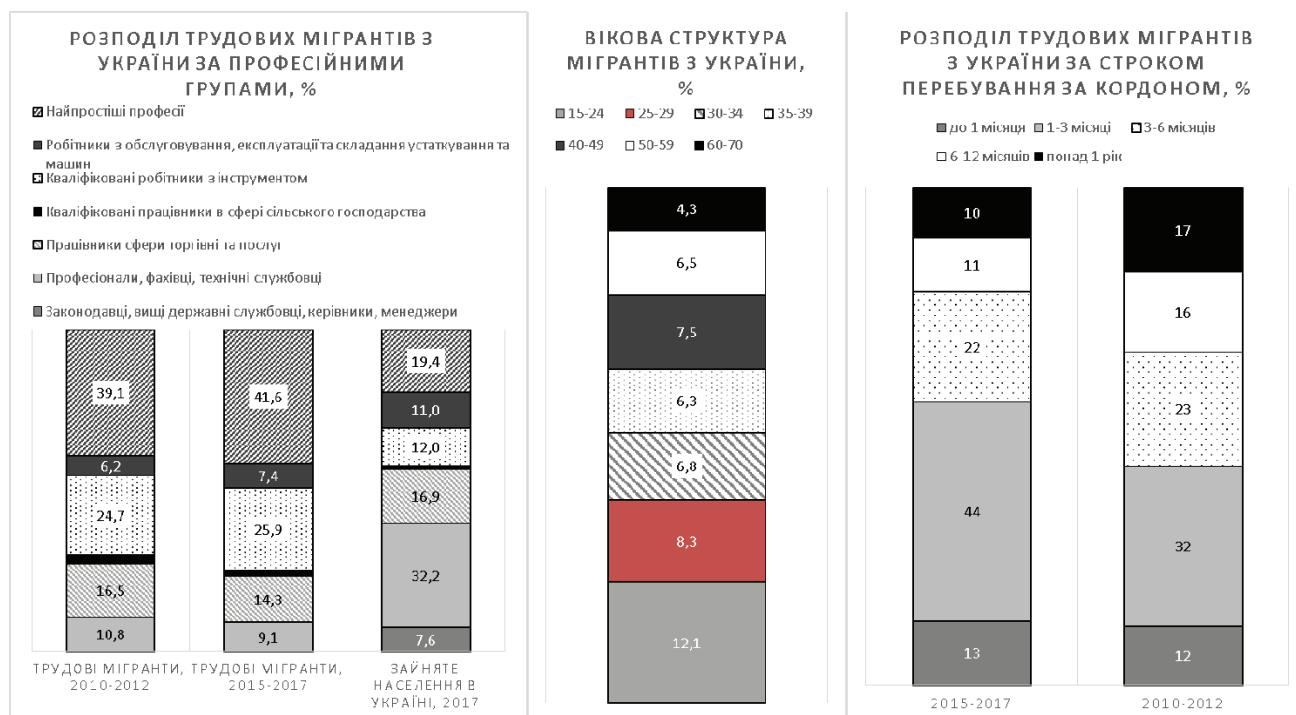

Рис. 2. Особливості міграції українців за кордон, 2010—2012 і 2015—2017 роки

Примітка. Складено з використанням даних Міжнародної організації з міграції Агентства ООН з питань міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua>.

2. Найчастіше мігрантами з України є особи віком 15—24 роки (12,1 %), 24—29 років (8,3 %), що засвідчує активну участь молоді в міграційних процесах і зростання ризику їх неповернення у зв'язку з відсутністю та низькою сформованістю низки соціальних зв'язків.

3. Попри це, позитивним виступає зниження строку перебування мігрантів за кордоном. Якщо у 2010—2012 рр. тривалістю більше ніж один рік виїжджало 17 % мігрантів, а на термін більш як шість місяців 1/3 мігрантів, то у 2015—2017 рр. ці показники, відповідно, становлять 10 і 21 %. Зазначене свідчить про зростання циркулярної міграції та фокусує увагу на проблемі неефективності політики у сфері зайнятості в Україні.

Висновки. Таким чином, низький рівень оплати праці населення, невідповідність загальноєвропейським нормам чинних соціальних стандартів рівня

життя населення в Україні тощо — вагомими чинниками розвитку економіки, яка ґрунтується на низькій вартості робочої сили. Серед причин трудової міграції за кордон, як засвідчують проведені результати, — труднощі встановлення високого рівня стандартів споживання і розвитку людського капіталу, а відтак і зuboження населення. Зазначене зумовлює потребу формування нових і вдосконалення вже наявних механізмів організації ринку праці. Для подолання цих перешкод перш за все потрібно провести системні зміни у сфері підготовки кадрів і поліпшення якості освіти, а також досягнути забезпечення привабливості окремих професій через збільшення заробітних плат. Відтак потрібний новий погляд на систему освіти в Україні та формування взаємозв'язку напрямів розвитку освіти і ринку праці та їх приведення у відповідність до потреб економіки.

Список використаної літератури

1. Семів Л. К. Ринок праці в репресивній економіці / Л. К. Семів // The genesis of genius : Scientific and educational periodic journal of economists and jurists. — Geneva, Switzerland, 2017. — December. — Р. 66—68.
2. Садова У. Я. Робочі місця як основа нової політики зайнятості й відтворення якості людського потенціалу в Україні / У. Я. Садова, Т. М. Степура // Ринок праці та зайнятість населення. — 2018. — № 2. — С. 15—22.
3. Державна служба статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міжнародна організація з міграції. Агентство ООН з питань міграції : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua>.

5. Міністерство соціальної політики України : офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua>.
6. Праця України у 2018 році : стат. збірник / Державна служба статистики України. — Київ : ТОВ «Бук-Друк», 2019. — 242 с.
7. Роль оплати праці в скороченні бідності та її вплив на трудову міграцію (практики державного і договірної регулювання в Україні та ЄС) : Доповідь УС ПГС. Платформа громадянського суспільства Україна=ЄС. Брюссель, 12 квітня 2018 р. — 27 с.
8. Саріогло В. Зовнішня трудова міграція: мотиви, масштаби, наслідки / В. Саріогло // Економічний аналіз. — Тернопіль, 2019. — № 1. — С. 36—43.
9. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити : аналітична записка. — Київ : Центр економічної стратегії, 2018. — 50 с.
10. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь. — Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2018. — 396 с.

References

1. Semiv, L. K. (2017, December). Rynok pratsi v represyvnii ekonomitsi [Labor market in a repressive economy]. *The genesis of genius: Scientific and Educational Periodic journal of economists and jurists*. Geneva, Switzerland [in Ukrainian].
2. Sadova, U. Ya., & Stepura, T. M. (2018). Robochi mistisia yak osnova novoi polityky zainiatosti y vidtvorennia yakosti liudskoho potentsialu v Ukraini [Jobs as the basis of a new employment policy and the reproduction of the quality of human potential in Ukraine]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia — Labor market and employment*, 2, 15—22 [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n. d.). Ofitsiyniy sait [Official site]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii. Ahenstvo OON z pytan mihratsii. (n. d.). Ofitsiyniy vebсайт [Official website]. iom.org.ua. Retrieved from <http://iom.org.ua> [in Ukrainian].
5. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. (n. d.). Ofitsiyniy vebportal [Official webportal]. www.msp.gov.ua. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2019). *Pratsia Ukrainy u 2018 rotsi: Statystychniy zbirnyk [Labor of Ukraine in 2018: Statistical collection]*. Kyiv: Buk-Druk [in Ukrainian].
7. *Rol oplaty pratsi v skorochenni bidnosti ta yii vplyv na trudovu mihratsiiu (praktyky derzhavnoho i dohovirnoho rehuliuвання v Ukraini ta YeS). Dopovid US PHS. Platforma hromadianskoho suspilstva Ukraina=IeS. Briussel [The role of wages in poverty reduction and its impact on labor migration (practices of state and contractual regulation in Ukraine and the EU). Report of the CSS CSS. Civil society platform Ukraine = EU. Brussels]*. (2018, April 12).
8. Sariohlo, V. (2019). Zovnishnia trudova mihratsiia: motyvy, masshtaby, naslidky [External labor migration: motives, scale, consequences]. *Ekonomichnyi analiz — Economic analysis*, 1, 36—43 [in Ukrainian].
9. *Skilky ukraintiv poikhalo za kordon i shcho derzhavi z tsym robyty. Analychna zapyska. [How many Ukrainians went abroad and what should the state do about it. Analytical note]*. (2018). Kyiv: Tsentr ekonomichnoi stratehii [in Ukrainian].
10. *Ukrainske suspilstvo: mihratsiyniy vymir: nats. dopovid [Ukrainian society: the migration dimension: nat. report]*. (2018). Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy [in Ukrainian].